

Aktualizácia surovinovej politiky Slovenskej republiky pre oblasť nerastných surovín

O B S A H

I.	Úvod	str. 3
I.1.	Východiská pre tvorbu surovinovej politiky	str. 3
I.2.	Faktory ovplyvňujúce surovinovú politiku	str. 3
II.	Analýza súčasného stavu a perspektív využívania nerastných surovín	str. 4
II.1.	Palivo-energetické suroviny	str. 5
II.1.1.	Ďalší vývoj vo využívaní palivo-energetických surovín	str. 6
II.2.	Rudné suroviny	str. 7
II.2.1.	Ďalší vývoj vo využívaní rudných surovín	str. 8
II.3.	Nerudné suroviny	str. 8
II.3.1.	Ďalší vývoj vo využívaní nerudných surovín	str. 9
II.4.	Stavebné suroviny	str. 10
II.5.	Druhotné suroviny	str. 11
III.	Klasifikácia zásob nerastných surovín a ich hodnotenie	str. 13
III.1.	Klasifikácia zásob a zdrojov nerastných surovín podľa metodiky OSN	str. 13
III.2.	Oceňovanie a ekonomické hodnotenie ložísk nerastných surovín	str. 14
IV.	Charakteristika geologickej preskúmanosti územia SR	str. 14
IV.1.	Ďalší vývoj geologickej preskúmanosti	str. 15
V.	Ťažba nerastných surovín a ochrana verejných záujmov	str. 16
V.1.	Trvalo udržateľný rozvoj	str. 16
VI.	Nerastné suroviny v makroekonomike SR	str. 17
VII.	Legislatíva v surovinovej politike	str. 18
VIII.	Hlavné ciele surovinovej politiky	str. 18
VIII.1.	Dlhodobé ciele	str. 19
VIII.2.	Strednodobé ciele	str. 20
VIII.3.	Krátkodobé ciele	str. 20
IX.	Nástroje surovinovej politiky	str. 21
IX.1.	Legislatívne nástroje	str. 21
IX.2.	Ekonomické nástroje	str. 22
IX.3.	Územné plánovanie	str. 23
X.	Sociálne aspekty surovinovej politiky	str. 24

Prílohy:

1. Prehľad najdôležitejších materiálov vo vzťahu k surovinovej politike, prerokovaných vo vláde SR v rokoch 1990-2003
2. Prehľad vybraných právnych predpisov upravujúcich vyhľadávanie, geologický prieskum a ťažbu nerastných surovín k 31.12. 2003
3. Podmienky pre povolenie na banské podnikanie
4. Bilancia zásob palivo-energetických a prehľad ložísk rudných surovín k 1.1.2004
5. Prehľad geologických zásob nerudných a stavebných surovín k 1.1. 2003
6. Hlavné ciele surovinovej politiky
7. Prehľad o množstvách produkovaného odpadu v SR
8. Prehľad ťažby v chránených územiach prírody
9. Ťažba neobnoviteľných zdrojov surovín (Predložená environmentálnymi organizáciami)
10. Stanovisko MŽP SR z hľadiska posúdenia vplyvov na životné prostredie

Tabuľky:

1. Dovoz a vývoz vybraných nerastných surovín v Slovenskej republike v rokoch 1996-2001
2. Produkcia vybraných minerálnych komodít v Slovenskej republike v rokoch 1995-2000 a podiel na svetovej produkcii
3. Celková ťažba vybraných druhov nerastných surovín v rokoch 2001 - 2003
4. Počet zamestnancov pri ťažbe nerastov v rokoch 1990-2003
5. Úhrady vyrubené Obvodnými banskými úradmi v r. 2002

Prehľad vybranej literatúry:

1. Nerastné suroviny SR, Ročenka ŠGÚDŠ, 2002
2. Vodzinský, V., Malindžák, D.: Surovinová politika SR pre oblasť nerastných surovín, SBK, 2001
3. Kolektív autorov: Návrh surovinovej politiky Slovenskej republiky
Materiál MŽP SR, 2000
4. Kolektív autorov: Surovinová politika v oblasti nerostných surovín a jejich zdrojů.
Materiál MPO ČR, 1999
5. Stratégia rozvoja výrobných odborov priemyslu stavebných látok s využívaním domácich surovinových zdrojov do roku 2005. Materiál MVRR SR, 2001
6. Štatistické a iné nepublikované materiály MH SR
7. Národná stratégia trvaloudržateľného rozvoja SR (materiál MŽP SR, schválená u.v. č. 978 z 10. októbra 2001 a prijatá NR SR 2. apríla 2002)
8. Aktualizácia surovinovej politiky SR pre oblasť nerastných surovín. Materiál Slovenskej banskej komory, 2002.
9. Weber, L., Zsak, G.: World Mining Data. Viedeň 2002.
10. Program odpadového hospodárstva SR do r. 2005 (MŽP, schválený u. v. č.180/2002)
11. Konceptia územného rozvoja Slovenska 2001 (u. v. č. 1033/2001 a nar. v. 528/2002 Z.z.)
12. Konceptia trvalo udržateľného využívania zdrojov horninového prostredia (u. v. 907/2002)

13. Atlas geotermálnej energie, Ondrej Franko a kol., 1975

Aktualizácia surovinovej politiky Slovenskej republiky pre oblasť nerastných surovín

• Úvod

I. 1. Východiská pre tvorbu surovinovej politiky

Dôležitou a nevyhnutnou podmienkou pre plynulý rozvoj ekonomiky SR, ako prvotného vstupu do výrobných procesov, sú nerastné suroviny. Podľa článku 4 Ústavy SR je domáce nerastné bohatstvo vlastníctvom štátu. Nakoľko je neobnoviteľné, musí sa chrániť a efektívne využívať. Splnenie tohto cieľa sleduje surovinová politika, ktorá definuje ciele spoločnosti vo využívaní domácich zdrojov nerastných surovín v nadväznosti na dlhodobé potreby hospodárskeho a sociálneho rozvoja spoločnosti s ohľadom na environmentálne aspekty trvalo udržateľného rozvoja, počínajúc geologickým výskumom a prieskumom a využívaním overených zásob nerastných surovín končiac.

Hlavným obsahom aktualizovanej surovinovej politiky je analýza domácich zdrojov palivo-energetických, rudných a nerudných surovín a surovín pre výrobu stavebných látok a určenie pravidiel ochrany a šetrného využívania nerastného bohatstva štátu v zmysle princípov trvalo udržateľného rozvoja. Zatiaľ čo v palivo-energetických a rudných surovinách je Slovenská republika trvalo odkázaná na ich dovoz, ťažba niektorých druhov surovín pre priemysel a stavebníctvo má kladný pozitívny hospodársky význam.

Účelom predkladanej aktualizácie surovinovej politiky, schválenej uznesením vlády SR č. 661/1995, je stanovenie dlhodobých cieľov a nástrojov na ich efektívne využívanie a ochranu pri rešpektovaní zásad trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti a ochrany životného prostredia. Zodpovednosť štátu spočíva najmä vo vytváraní relatívne stabilného prostredia pre rozvoj ťažby a využívanie domácich surovinových zdrojov s cieľom znižovania závislosti na ich dovoze, v ochrane zdrojov nerastných surovín a využívaní druhotných surovín, vrátane bankých a technologických odpadov a ochrane životného prostredia.

I. 2. Faktory ovplyvňujúce surovinovú politiku

Efektívne využívanie domácich zdrojov nerastných surovín, ako súčasti surovinovej politiky je ovplyvňované meniacimi sa vnútornými a vonkajšími faktormi.

Vnútorné faktory sú ovplyvňované objemom a kvalitou overených geologických zásob na tom – ktorom ložisku, bansko-geologickými podmienkami ťažby a rozvinutnosťou priemyselnej infraštruktúry v okolí výskytu suroviny a jej umiestnenie na trhu, ako aj miestnymi, najmä environmentálnymi podmienkami a zámermi realizovať iné aktivity v území.

Vonkajšie faktory, ktoré ovplyvňujú využívanie domácich zdrojov nerastných surovín, spočívajú hlavne v liberalizácii trhu s komoditami nerastného pôvodu, cenách rovnakých surovín na svetovom trhu, ich dostupnosti a možnostiach ich náhrady z domáceho zdroja, vrátane druhotných surovín. Z hľadiska politicko-spoločenských cieľov, deklarovaných v

Ústave Slovenskej republiky a procesu integrácie do Európskej únie, surovinová politika musí rešpektovať princípy sociálne a ekologicky orientovanej trhovej ekonomiky pri ťažbe a spracovaní nerastných surovín, dbá aj o šetrné využívanie prírodných zdrojov.

Funkcia štátu, ako vlastníka nerastného bohatstva, spočíva vo vytváraní vhodných podmienok pre podnikateľské subjekty a účinnej kontroly nad racionálnym a efektívnym využívaním nerastných surovín, vrátane dodržiavania platnej legislatívy.

Súčasný štát svojou politikou usmerňuje využívanie nerastných surovín, definuje a kontroluje obmedzenia (v chránených častiach prírody a pod.) a pomáha pri riešení stretov záujmov v etape územného plánovania tak, aby sa čo najlepšie a trvalo udržateľným spôsobom využíval potenciál územia, vrátane nerastných surovín.

Banská činnosť sa vyznačuje vysokým podielom ľudskej práce v štruktúre nákladov, čím predstavuje významný zdroj zamestnanosti. V záujme štátu je preto vytvoriť primerané podnikateľské prostredie v tejto oblasti pri rešpektovaní princípu trvalo udržateľného rozvoja.

II. Analýza súčasného stavu a perspektív využívania nerastných surovín

Podľa „Bilancie zásob výhradných ložísk nerastných surovín v Slovenskej republike“ (§ 29 zákona č. 44/1988 Zb. v znení zákona č. 558/2001 Z. z.), ktorú každoročne zostavuje Ministerstvo životného prostredia SR, je na území SR evidovaných celkom 757 výhradných ložísk nerastných surovín s objemom geologických zásob 17,4 mld. ton. Z toho na nerudné suroviny pripadá 295 ložísk so zásobami 11,7 mld. ton (67% z celkového objemu zásob).

Celková ťažba nerastných surovín v roku 2001 dosiahla 27,4 mil. ton, z toho nerudných surovín 12,3 mil. ton. Ťažba nerastných surovín sa podieľa približne 0,79% na tvorbe HDP a v porovnaní s rokom 2000 klesla o 0,13%. Na tomto ukazovateli sa podieľa hlavne ťažba nerudných surovín a surovín pre výrobu stavebných látok. V súčasnosti je na území Slovenskej republiky 220 dobývacích priestorov, v hraniciach ktorých sa ložiská nevyhradených nerastov považujú za výhradné ložiská.

Dovoz a vývoz vybraných nerastných surovín v Slovenskej republike v rokoch 1996-2001 je uvedený v tabuľke č. 1, produkcia vybraných minerálnych komodít v Slovenskej republike v rokoch 1995-2000 a podiel na svetovej produkcii v tabuľke č. 2.

Pod pojmom geologické zásoby sa v súčasnosti rozumejú všetky overené geologické zásoby na ložiskách vyhradených nerastov t.j. zásoby bilančné (ekonomicky ťažiteľné) a nebilančné (potenciálne ekonomické, ťažiteľné v budúcnosti) voľné aj viazané zásoby s rôznym stupňom preskúmanosti (kategórie preskúmanosti Z-1 až Z-3). Z overených geologických zásob priemyselne využiteľné, podľa súčasných ekonomických kritérií, sú len zásoby bilančné, voľné a aj z tých je technologicky možné vyťažiť podľa charakteru jednotlivých ložísk cca 40% palivo-energetických surovín a až 90% nerudných surovín. Ťažba rudných surovín s výnimkou ložísk Nižná Slaná a Hodruša-Hámre bola v rokoch 1990-1992 úplne zastavená (útlmový program, uznesenie vlády SR č. 246/1991).

Úpravu si vyžaduje spôsob vykazovania zásob malých výhradných ložísk a ochrana súvisiacich ložiskových území. Využívanie prírodných zdrojov bude postupne prispôsobené schválenej Národnej stratégii trvalo udržateľného rozvoja (ďalej iba NSTUR).

II. 1. Palivo-energetické suroviny

Podľa bilancií zásob k 1. 1. 2004 je na území SR evidovaných celkom 77 výhradných ložísk palivo-energetických surovín s geologickými zásobami 1 153 mil. ton, z čoho na bilančné zásoby pripadá 596 mil. ton (52%).

Slovenská republika má obmedzené zásoby palivo-energetických surovín, najmä ropy a zemného plynu, v ktorých je trvalo odkázaná na ich dovoz a situácia sa nezmení ani v budúcich rokoch. Ťažba hnedého uhlia a lignitu pokrýva domácu spotrebu cca na 80 %. Pre nízky ekonomický význam nie sú domáce ložiská uránových rúd, antracitu a bituminózných hornín ťažené. Palivové články, čierne uhlie a časť spotreby hnedého uhlia sú v potrebnom objeme dovážané. Objemy dovozu palivo-energetických surovín v rokoch 1996-2001 sú uvedené v tabuľke č. 1.

Spotreba zemného plynu v Slovenskej republike dosahuje zhruba 7,5 mld. m³/rok. Domáca ťažba zemného plynu sa v posledných rokoch pohybuje na hranici 200 mil. m³, čo predstavuje cca 3% celkovej spotreby. Na základe nových prírastkov geologických zásob a za predpokladu, že sa spotreba nebude zvyšovať, možno očakávať v roku 2010 zvýšenie domácej ťažby zemného plynu na 300 mil. m³, čo by predstavovalo 5% celkovej spotreby v SR.

Ročná spotreba ropy v SR dosahuje v SR 3,0-3,5 mil. ton. Množstvo spracovanej ropy v rafinériách SR je 5,1-5,3 mil. ton/rok. Rozdiel prevyšujúci domácu spotrebu vyvážame. Domáca ťažba ropy vrátane gazolínu sa pohybuje na hranici 50 000 ton/rok, čo predstavuje cca 1,0% celkovej spotreby. V ďalšom období nie je predpoklad túto hranicu zvyšovať. Naopak, po roku 2005 sa očakáva útlm ťažby ropy z dôvodu vyčerpania geologických zásob.

Podiel domácej ťažby hnedého uhlia a lignitu v roku 2003 na jeho celkovej spotrebe bol 79,2 %. V budúcich rokoch sa predpokladá stabilizácia ťažby hnedého uhlia na 2 600 - 3 100 tis. t/rok, ako dôsledok prechodu odberateľov energetického a triedeného uhlia na zemný plyn. Jednou z príčin je vysoký obsah síry a iných škodlivín a nedodržiavanie emisných predpisov. Z týchto dôvodov a z dôvodu nízkej výhrevnosti ťaženého hnedého uhlia bol schválený útlmový program na Bani Dolina a.s. vo Veľkom Krtíši od roku 2002 (uznesenie vlády SR č. 1037/2001). Ťažba bude pokračovať v Bani Záhorie a.s. (cca 350 tis. t/rok) a Hornonitrianskych baniach Prievidza, a.s. na ložiskách Cígeľ, Handlová a Nováky zo súčasných objemov okolo 3 000 tis. t/rok s postupným poklesom ťažby, v súlade s energetickou politikou SR (uznesenie vlády SR č. 5/2000), do roku 2005 na 2 580 tis. t/rok a v roku 2010 na 2 300 tis. t/rok. Hnedé uhlie a lignit aj v budúcich rokoch zostanú významnou palivo-energetickou surovinou.

Využívanie overených geologických zásob hnedého uhlia a lignitu na ložiskách Obid, Horné Strháre, Luboriečka, Liešť, Pukanec, Beladice, Kosorín, Kúty a i. pre nízku kvalitu, zložitú bansko-geologické podmienky a nízku ekonomickú efektívnosť v najbližšom období neprichádza do úvahy. S prihliadnutím na značnú preskúmanosť územia Slovenska je objavenie nových ložísk hnedého uhlia a lignitu, vhodných pre ťažbu v nových ekonomických podmienkach, málo pravdepodobné. Rovnako sa neuvažuje o ťažbe čierneho uhlia, ktorého zásoby sú malé a v obtiažnych geologických podmienkach. Nie je vylúčené, že v budúcnosti je možné v SR objaviť nové menšie ložiská ropy a zemného plynu.

V súvislosti s palivo-energetickými surovinami je potrebné spomenúť aj geotermálnu energiu ako možné lokálne energetické zdroje, ktoré v súčasnosti neovplyvňujú celkovú energetickú bilanciu Slovenskej republiky. Na základe výskumných prác geotermálny potenciál SR je odhadnutý na 5538 MW. Geotermálna energia pri optimálnom využívaní by sa mohla podieľať asi 1% na celkovej spotrebe primárnych energetických surovín.

V súčasnej dobe je na území Slovenskej republiky evidovaných okolo 70 geotermálnych vrtov (z toho prevažná väčšina v Podunajskej nížine) s celkovou výdatnosťou okolo 1000 l/s, teplotou vody 20°-129°C a tepelným výkonom okolo 220 MW. Termálne vody sa okrem mnohých kúpalísk využívajú na niektorých lokalitách na vykurovanie objektov (sídliisko Sever v Galante a i.), skleníkov a fóliových krytov. Slovenská republika podpísala, v zmysle programu Phare infraštruktúry 9502/1998, so združením Geoterm Košice memorandum na využívanie geotermálnej energie, v súvislosti s ktorým sa pripravuje aj projekt vykurovania mesta Košice.

II. 1.1. Ďalší vývoj vo využívaní palivo-energetických surovín

V rámci energetickej politiky SR sú domáce zdroje hnedého uhlia a lignitu považované za strategickú surovinovú základňu, znižujúcu závislosť na dovoze primárnych palivo-energetických surovín, za rezervu pre prípad nepredvídaných situácií a zdroj pracovných príležitostí. V sektore ťažby hnedého uhlia a lignitu ku koncu roka 2003 pracovalo 5 922 zamestnancov. Na základe analýz z roku 2001 bol predpoklad spotreby hnedého uhlia a lignitu na Slovensku do roku 2005 s výhľadom do roku 2010 nasledovný (údaje v tis. ton):

Roky	2001	2002	2003	2004	2005	2010
Energetické uhlie ENO*)	2 595	2 430	2 380	2 230	2 230	1 760
mimo ENO	1 233	1 209	1 200	1 161	1 138	1 600
Triedené uhlie	530	450	410	350	305	240
spotreba spolu	4 358	4 089	3 990	3 741	3 673	3 600
- z toho domáca ťažba	3 670	3 430	3 130	3 080	3 080	2 800

*) ENO = SE, a.s., odštepny závod Elektráren Nováky

Základným strednodobým cieľom surovinovej politiky v uhoľnom baníctve je zásada racionálneho vydobytia zásob uhlia na súčasne otvorených ložiskách s výnimkou Bane Dolina a.s., ktorá vstúpila do útlmového programu (uznesenie vlády č. 1037/2001). K zabezpečeniu tejto zásady je zo strany vlády SR prijaté uznesenie č. 559/2000, ktoré ukladá ministrovi hospodárstva v súlade so smernicou Európskeho parlamentu a Rady Európy 96/92/EC (aktualizované 54/2003/EC) o spoločných pravidlách pre vnútorný trh s elektrinou, stanoviť prednostný výkup elektriny z elektrární, ktoré spaľujú domáce hnedé uhlie, v pomere k celkovej ročnej spotrebe elektriny do roku 2005 – 10%, od roku 2005 až 2010 – 8%, po roku 2010 – 6%. Realizácia tohto uznesenia je zabezpečená zákonom č. 70/1998 Z. z. (energetický zákon), v znení neskorších predpisov, podľa ktorého do elektrizačnej sústavy bude prednostne odobratá elektrická energia zo zdrojov spaľujúcich domáce uhlie ako primárny zdroj v pomere, ktorý neprekročí za kalendárny rok 10% z celkového množstva primárnej energie, potrebnej na výrobu elektriny vyrobenej v SR. Obdobne otázku rieši aj návrh nového zákona o energetike.

Využitie uhlia v takomto rozsahu, hlavne z pohľadu ekonomickej efektívnosti a so zabezpečením súladu s environmentálnou legislatívou, umožňuje zákon NR SR č. 401/1998 Z.

z. o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia, v znení zákona č. 161/2001 Z. z.. Tento stabilizuje poplatky za emisie vypúšťané do ovzdušia na úrovni roku 2000. Vytvára tak podmienky pre ťažbu a využitie domáceho uhlia do roku 2006 a súčasne aj priestor pre výstavbu, modernizáciu a obnovu tepelných energetických zariadení s využitím fluidných technológií spaľovania a pre doriešenie ukladania pevných odpadov do vyťažených priestorov. Slovenské elektrárne, a.s. v spolupráci s a.s. Hornonitrianske bane Prievidza a zahraničnými finančnými zdrojmi pripravujú rekonštrukciu jestvujúcich blokov tak, aby bolo možné ekonomické a ekologické využitie domáceho uhlia aj v budúcnosti.

Vzhľadom na overené geologické zásoby ropy a zemného plynu, nie je možné v budúcnosti očakávať výrazné zvýšenie objemov domácej ťažby a bude potrebné aj naďalej tieto komodity zabezpečovať dovozom. V podstate pôjde o dotáženie jestvujúcich ložísk a o otváranie niektorých malých ložísk overených geologickým prieskumom, ktorých ťažba bude v daných ekonomických podmienkach rentabilná.

Slovensko je po Ukrajine druhou najväčšou tranzitnou krajinou zemného plynu v Európe. Kapacita tranzitného výkonu je do 90 mld. m³/rok. V súvislosti s tým nadobúda čoraz väčší význam uskladňovanie plynu v podzemných zásobníkoch v letných mesiacoch a zvyšovanie tranzitného výkonu v zimných mesiacoch. Súčasná kapacita zásobníkov je okolo 2,5 mld. m³ zemného plynu. Vo výstavbe je ďalší zásobník Gajary – báden s cieľovou kapacitou okolo 500 mil. m³ zemného plynu. Pre výstavbu podzemných zásobníkov sa využívajú vyťažené ložiská ropy a zemného plynu najmä v oblasti Viedenskej panvy. V budúcnosti nie je vylúčená ani možnosť výstavby podzemných zásobníkov vo vhodných geologických štruktúrach na východnom Slovensku.

Hlavná pozornosť bude v budúcnosti zameraná, v súvislosti s liberalizáciou trhu s plynom, na skvalitňovanie služieb v uskladňovaní zemného plynu. Ide o zvyšovanie maximálneho denného uskladňovacieho výkonu a zabezpečenie flexibility, okamžitej zmeny z režimu ťažby na vtláčanie a opačne, podľa požiadaviek zákazníka.

Prvoradou úlohou zostáva znižovanie energetickej náročnosti na úroveň krajín Európskej únie.

II. 2. Rudné suroviny

Overené geologické zásoby rudných surovín na 69 výhradných ložiskách dosahovali k 1. 1. 2004 celkom 368 mil. ton, z toho 91,8 % sú nebilančné zásoby. Ako bilančné, podľa súčasných ekonomických podmienok, sú hodnotené len časti geologických zásob železných rúd na ložiskách Nižná Slaná, Manó a Kobeliarovo a polymetalických (komplexných) železných rúd na ložiskách Rožňava - Mária baňa - Strieborná žila (ložisko je v etape zatápania z dôvodu nedoriešenia efektívnej technológie ťažby a spracovania tetraedritov). Overené bilančné zásoby, ktoré v dôsledku vyhlásenia útlmového programu v odvetví rudného baníctva (uznesenia vlády SR č.246/1991 a č. 252/1993) nebudú ťažené, boli preradené do zásob nebilančných.

S prihliadnutím na vysoké výrobné náklady na ťažbu a spracovanie domácich rudných surovín je ich ťažba neekonomická. Všetky rudné bane na Slovensku (s výnimkou Nižnej Slanej a časti závodu v Rudňanoch) sú od roku 1990 v procese likvidácie. Do konca roku 2003

na útlmový program bolo zo štátneho rozpočtu vynaložené okolo 1,8 mld. Sk, z toho cca 30% smerovalo do sociálnej oblasti.

Opätovné otvorenie utlmených banských závodov neprichádza do úvahy. Vzhľadom na vysokú geologickú preskúmanosť územia Slovenska, objavenie nových ložísk, vhodných pre využívanie v súčasných trhových podmienkach, je málo pravdepodobné. Potrebné rudné komodity sú zabezpečované dovozom.

Veľký počet evidovaných výhradných ložísk nerastných surovín, ktorých využívanie z rôznych dôvodov (nízka kvalita, malý objem overených geologických zásob, neriešiteľné strety záujmov, ochrana krajinného prostredia a i.) neprichádza do úvahy, bude potrebné redukovať v bilanciách zásob, čím sa počet evidovaných ložísk nerastných surovín podstatne zníži. Následne bude nutné zrušiť určené dobývacie priestory alebo chránené ložiskové územia.

II. 2.1. Ďalší vývoj vo využívaní rudných surovín

Od roku 1990 v rámci vládou SR schváleného útlmového programu (uznesenie vlády SR č. 246/1991) došlo k zastaveniu ťažby rúd antimónu, olova, zinku, medi, ortuti, drahých kovov a viac ako polovice objemu ťažby železných rúd.

Jediným rudným ložiskom na Slovensku, na ktorom ťažba aj napriek ekonomickým problémom pokračuje, je Nižná Slaná (SIDERIT, s.r.o.). Ročné objemy ťažby sa pohybujú okolo 630 tis. ton (2003), čo pokrýva asi 7-10% domácej spotreby železných rúd. S prihliadnutím na liberalizáciu cien energie po roku 2002 je ďalší osud tohto ložiska neistý.

V súvislosti s aktuálnou cenou zlata na svetovom trhu pokračuje ťažba zostávajúcich zásob zlato-strieborných rúd na žile Svätozár v Hodruši – Hámroch, v rámci „zlatého programu“ sa uvažuje s vyhľadávacím prieskumom v JZ a SV okolí ložiska.

Ťažba ostatných rudných surovín na overených ložiskách, vo väčšine prípadov s nebilančnými alebo s malým objemom geologických zásob, bez dotácií zo štátneho rozpočtu v najbližšej budúcnosti neprichádza do úvahy. Celú spotrebu týchto komodít bude potrebné zabezpečovať dovozom.

II. 3. Nerudné suroviny

Výhradné ložiská nerudných surovín sú najvýznamnejšou skupinou nerastných surovín na území Slovenskej republiky. Zo 757 evidovaných výhradných ložísk v bilancii zásob 295 pripadá na ložiská nerudných surovín s overenými geologickými zásobami 11,7 mld. ton (67% celkových geologických zásob). Podiel bilančných zásob na geologických zásobách nerudných surovín je okolo 90% a podiel ťažby nerudných surovín na celkovej ťažbe dosahuje približne 45%. Hodnota ročnej produkcie nerudných surovín sa odhaduje približne na 6,5 mld. Sk.

Najvýznamnejšími nerudnými surovinami z hľadiska exportu sú magnezit (2,2 mld. Sk), dolomit (219 mil. Sk), kamenná soľ (133 mil. Sk), bentonit (109 mil. Sk), vápence (78,3 mil. Sk) a baryt (65 mil. Sk). Export komodít na báze uvedených nerudných surovín dosiahol 6,7 mld. Sk.

Perspektívnymi nerudnými surovinami najmä v ekológii sú zeolity, mastence, živce, prírodné sorbenty, abrazíva a iné.

Údaje uvedené v prílohe č. 5 dokumentujú, že Slovenská republika disponuje na rozdiel od palivo-energetických a rudných surovín rozsiahlou nerudnou surovinovou základňou, ktorá zabezpečí ich domácu spotrebu v dlhodobej perspektíve. Aj napriek tomu niektoré najmä kvalitnejšie druhy nerudných surovín bude potrebné aj v budúcnosti zabezpečiť dovozom (napr. kaolín, sklársky piesok, grafit, kremenec pre výrobu ferozliatin, dekoračný kameň a i.) Údaje o životnosti zásob niektorých surovín uvádza príloha č. 5.

II. 3.1. Ďalší vývoj vo využívaní nerudných surovín

V ťažbe nerudných surovín pri niektorých druhoch došlo k podstatnému útlmu ťažby – azbest, baryt, dekoračný kameň, kremeň a kremenec, vápenec, mastenec, perlit, magnezit a keramické íly. Naopak niektoré druhy nerudných surovín zaznamenali nárast ťažby – zlievárenské piesky, kaolín, sadrovec a anhydrit, kamenná soľ, čadič a žiaruvzdorné íly.

Evidencia ťažby a spotreby stavebných surovín z malých ložísk nevyhradených nerastov je problematická. Jednoznačne je dokumentovaný pokles ťažby tehliarskych surovín a stavebného kameňa, čo súvisí s útlmom investičnej a bytovej výstavby.

Sektor ťažby a spracovania nerudných surovín je v celom rozsahu sprivatizovaný. Len v odvetví výroby stavebných látok na báze nerudných surovín v súčasnosti na Slovensku pôsobí 98 podnikateľských subjektov s počtom zamestnancov vyšším ako 20. Priama účasť štátneho rozpočtu na dobývaní nerudných surovín sa nepredpokladá.

Nevyhnutnosťou v tomto odvetví je zníženie energetickej náročnosti pri zušľacht'ovanom procese nerudných surovín. Bez zníženia mernej spotreby energie je ohrozená schopnosť konkurencie odvetvia a jeho kolaps.

Magnezitový priemysel s overenými geologickými zásobami magnezitu a vybudovanými ťažobnými a spracovateľskými kapacitami patrí k najvýznamnejším producentom zásaditých žiaruvzdorných materiálov na svete. Na území Slovenskej republiky sa nachádza okolo 10% celkových svetových zásob magnezitu. V roku 1999 Slovenská republika bola na 4. mieste v rebríčku svetových producentov v ťažbe a spracovaní magnezitu (tabuľka č. 2) a toto miesto si udrží pravdepodobne aj v budúcnosti. Dominantné postavenie má ložisko Dúbravský masív (SMZ a.s. Jelšava), ktoré reprezentuje okolo 75% overených zásob magnezitu a jeho životnosť pri súčasných objemoch ročnej ťažby je viac ako 100 rokov.

Z kvalitatívneho hľadiska väčšina ložísk magnezitu na Slovensku má vyšší obsah oxidov železa (brauneritický typ), a preto sú využívané hlavne na výrobu žiaruvzdorných stavív pre klasickú metalurgiu a cementársky priemysel.

V poslednom desaťročí nastal prudký rozvoj využitia tohoto typu magnezitu pre výrobu netvarovaných žiaruvzdorných materiálov, ktorých spotreba vo svete stúpa a mineralogické zloženie slovenských magnezitov ich výrobe vyhovuje (dusacie, nástrekové, torkrétovacie a opravárenské hmoty). Svetový trh s základnými žiaruvzdornými materiálmi na báze MgO (periklas) je mierne presýtený, a preto správnou orientáciou na výrobu zásaditých monolitických hmôt sa konkurenčné prostredie dá eliminovať.

Z pohľadu surovinovej politiky Slovenskej republiky je magnezitový priemysel aj bez priamej účasti štátneho rozpočtu zdrojom dlhodobej stability a vyrovnanosti zahranično-obchodnej bilancie štátu v oblasti nerastných surovín, stabilizátorom regionálnej sociálnej politiky a zamestnanosti.

Súčasnú a strategickú ciele magnezitového priemyslu Slovenskej republiky vychádzajú z kapacitných a technologických možností podnikateľských subjektov. Ich podnikateľské programy závisia od požiadaviek trhu so žiaruvzdornými materiálmi, vývoja cien energie a všeobecných podmienok podnikateľského prostredia. Spoločnou stratégiou bude prehlbovanie spolupráce medzi magnezitovými podnikateľskými subjektami pri optimálnom využití špecifik každého subjektu. Rovnaký charakter budú mať aj investičné projekty, zamerané na znižovanie spotreby energie vo výrobnom procese a v oblasti environmentalistiky.

Novým perspektívnym aspektom vo využívaní zásob magnezitu v budúcnosti môže byť zavedenie výroby kovového horčíka. Prvý prevádzkový pokus výroby kovového horčíka z magnezitu silikotermickou redukciou v roku 1995 úspešne uskutočnili SMZ a.s. Jelšava. V roku 2003 bola súčasná magnezitová základňa Slovenskej republiky rozšírená o nové ložisko Uderiná.

V komodite kamenná soľ je potrebné dokončiť rozostavanú výstavbu ťažobno-spracovateľského komplexu na výrobu soli na ložisku Zbudza pri Michalovciach s plánovanou kapacitou 300 tis. t/rok.

Koncom 90-ich rokov boli začaté práce na otváraní nového ložiska mastenca v Gemerskej Polome za účasti zahraničného kapitálu so zámerom ročnej ťažby okolo 100 tis. ton. V roku 2001 boli práce zastavené, termín ich obnovenia zahraničný investor zatiaľ neoznámil. V roku 2003 bola zahájená otváranie ložiska sadrovca a anhydritu Gemerská Hôrka – Bohuňovo (VSH Sadrovec, s.r.o.).

U ostatných nerudných surovín vývoj budúcej ťažby bude závislý na potrebách trhu, ktorý v súčasnosti je zabezpečený ťažbou z otvorených ložísk. Predmetom dovozu budú len suroviny s vyššími úžitkovými parametrami alebo ich výrobky. Lepšie využitie overených geologických zásob (bentonity, íly, perlit, zeolity a i.) je závislé na dopyte po týchto surovinách na domacom a európskom trhu.

II.4. Stavebné suroviny

V štruktúre nerastného bohatstva Slovenska majú výhradné ložiská nevyhradených nerastov – stavebného kameňa, štrkopieskov a tehliarskych surovín špecifické postavenie. Podľa bilancie zásob k 01.01.2002 tvorí 287 výhradných ložísk (170 ložísk stavebného kameňa, 42 ložísk štrkopieskov a 75 ložísk tehliarskych surovín) až 37 % z celkového počtu výhradných ložísk a viac ako 50 % z ťažených výhradných ložísk. Hodnota ročnej produkcie stavebných surovín sa odhaduje na 650 mil. Sk, t.j. okolo 6% z celkovej produkcie nerastných surovín z výhradných ložísk Slovenska.

Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR predložilo v januári 2002 na rokovanie vlády SR „Stratégiu rozvoja výrobných odborov priemyslu stavebných látok s využívaním domácich surovínových zdrojov do roku 2005“. V časti o využívaní nerudných surovín a surovín pre výrobu stavebných látok sa konštatuje dostatočnosť nerudných a stavebných

surovín pre výrobu stavebných látok, ako aj polotovarov pre ostatné spracovateľské odvetvia. V budúcich rokoch sa uvažuje s rozvojom výstavby a s pokračujúcim vývozom stavebných materiálov a výrobkov, avšak dôraz bude kladený na zvýšenie miery predexportného zhodnocovania suroviny. Zvýšenie a rozšírenie doterajšieho sortimentu komodít je závislé na modernizácii výroby. Predpokladá sa, že priemysel stavebných látok by mal v budúcnosti predstavovať 5-7%-ný podiel na výrobe spracovateľského priemyslu. Slovenská republika nemá taký stavebný trh, pre ktorý by bolo ekonomicky efektívne vyrábať všetky druhy stavebných materiálov a výrobkov. V budúcnosti pre stavebnú výrobu bude výhodnejšie určitý sortiment materiálov a výrobkov pre spestrenie trhu dovážať. U výrobkov z domácich nerudných surovín sa budú vydávať doklady o zhode výrobku len na podklade povolenia k ťažbe.

Priemyselné odvetvie výroby stavebných látok na Slovensku má dostatočnú surovinovú základňu pre naplnenie strategického cieľa - „Čistej aktívnej zahranično-obchodnej bilancie v odvetví.“ Na dosiahnutie tohoto cieľa bude potrebné napomôcť odvetviu niektorými administratívnymi inštitútmi pre zlepšenie podnikania v bytovej výstavbe a pri riešení stretov záujmov medzi vlastníckmi pôdy a ťažiarimi.

II.5. Druhotné suroviny

Podľa celkového hodnotenia a zámerov Národnej stratégie trvalo udržateľného rozvoja SR (NASTUR) je stav prírodného prostredia a využívania surovinových zdrojov na území Slovenska dlhodobo neudržateľný. Súčasný stav surovinovej základne SR je charakterizovaný takmer úplným vyčerpaním zásob rudných surovín, veľkými zásobami, ale rozdielnou mierou využívania nerudných a stavebných surovín a tiež celkovým obmedzením kontroly štátu nad ťažbou nerastných surovín. Ťažbou nerastných surovín vyvolané vplyvy na krajinu a životné prostredie sú veľké. Predstavujú jeden z najväznejších komplexov environmentálnych problémov Slovenska . Ide o záťaž vyvolanú vlastnou ťažbou, dôsledkom spracovania nerastných surovín a prítomnosťou rozsiahlych systémov banských diel. Podľa záverov NASTUR by trvalo udržateľné využívanie surovinových zdrojov Slovenska malo byť založené na postupnej náhrade neobnoviteľných zdrojov surovín za obnoviteľné. V prípade nerastných surovín túto formuláciu síce nie je možné všeobecne uplatniť, ale jednoznačne určuje trend postupnej náhrady a zvyšovania podielu:

- materiálového využívania druhotných surovín,
- energetického využívania druhotných surovín, diverzifikáciu energetických zdrojov (ropa, plyn) a využívanie alternatívnych energetických zdrojov (geotermálna energia, biomas a i.)

Jedným z hlavných problémov pri posudzovaní využívania druhotných surovín a ich podielu na vnútornom a zahraničnom obchode je vzťah druhotná surovina – stavebný a demolačný odpad (SDO). Využívanie odpadov (vrátane ich dovozu) ako činnosť smerujúca k získavaniu druhotných surovín a k recyklácii odpadov bola definovaná v zákone NR SR č. 223/2001 Z. z. o odpadoch.

Na základe údajov Štatistického úradu SR možno konštatovať, že z vyprodukovaného odpadu minerálneho pôvodu v SR v celkovom množstve cca 6,4 mil. ton v roku 1999 bolo využitých približne 50 %, čo môže orientačne predstavovať rôzne typy druhotných surovín

využitých v priemysle, pričom najvyšší podiel vo využití majú odpady s obsahom kovov a z obrábania kovov, z ktorých sa využíva 66,5%.

Dôležitou skupinou je stavebný a demolačný odpad (SDO), ktorého zhodnotenie predstavuje v SR veľké rezervy. Úroveň recyklácie stavebných materiálov nie je porovnateľná so situáciou v krajinách EÚ. Rozdiel je daný nízkou cenou za uloženie odpadov v porovnaní s nákladmi na recykláciu. Nízky podiel využitia SDO ako druhotnej suroviny znamená väčšiu ťažbu primárnych zdrojov (vápence, štrky, piesok a stavebný kameň) na výrobu stavebných hmôt. Doposiaľ neboli uskutočnené dostatočné legislatívne opatrenia pre nápravu tohoto stavu.

Z údajov v prílohe č. 7 je vidieť, že v súčasnosti u nás využívame SDO stále ešte v malej miere; za roky 1996-2001 to bolo priemerne cca 20 % SDO. Pre preukázanie pozitívneho trendu je však potrebné získať jednak dlhodobejšie údaje, a jednak zo súčasnej evidencie nie je zrejmé, koľko percent sa skutočne drví a spracováva na recyklačných linkách a v rámci toho sa získava skutočná druhotná surovina - stavebný recyklát. Rovnako nie je jasné, koľko sa využíva bez spracovania a ukladá sa v rámci terénnych úprav. Údaje o využití SDO na Slovensku sú značne nepresné, nie vždy je tento materiál považovaný za odpad a priznávaný do evidencie odpadov.

Prijatie zmien v novom zákone o odpadoch a poplatkoch za vyprodukovaný odpad a vytvorenie recyklačného fondu, vytvára legislatívny priestor pre zlepšenie súčasného stavu v recyklovaní spracovaní druhotných surovín a komunálneho odpadu. Je potrebné zdôrazniť, že vo využívaní druhotných surovín, vrátane spracovania komunálnych a stavebných odpadov, Slovenská republika nedosahuje súčasnú úroveň krajín Európskej únie a mnoho cenných surovín sa nenávratne stráca zo sféry opätovného použitia na úkor zhoršovania životného prostredia (divoké skládky a pod.). Jednou z príčin tohoto stavu je aj nedostatočný režim, ktorý by vytváral právne a ekonomické prostredie motivujúce k uprednostňovaniu druhotných surovín pred primárnymi surovinami, ako aj uvedomelosť občanov Slovenskej republiky vo vzťahu k hodnote druhotných surovín, ochrane životného prostredia a nedostatky v organizácii ich zberu, triedení a spracovaní.

V Programe odpadového hospodárstva SR do roku 2005 (MŽP, 2001) sa v prípade SDO uvádza ako riešenie recyklácia stavebných odpadov (budovanie stredísk recyklácie a využívaním mobilných recyklačných liniek a spracovanie najmä odpadov z búracích a demolačných prác priamo na mieste vzniku. Podľa POH SR sa rokoch 2001-2005 majú vypracovať jednotlivé koncepcie nakladania s jednotlivými druhmi odpadov.

Pre formulovanie účinných opatrení k rozvoju tejto oblasti je dôležité

- uplatňovanie uvedených zavádzaných legislatívnych a ekonomických nástrojov prostredníctvom zákona o odpadoch a Programu odpadového hospodárstva a reformy poplatkov za primárne suroviny,
- štatistické zisťovanie údajov o produkcii odpadov a ich využitia ako druhotných surovín (SŠÚ)
- podpora technologického výskumu využívania odpadov.

Vyššie využívanie druhotných surovín je súčasne aktuálnou perspektívou pre efektívne podnikanie a s ním spojené účelné rozširovanie pracovných príležitostí.

Do štatistík nie sú systematicky zahrňované objemy hald a odkalísk pri starých banských dielach. Legislatíva vo veci starých banských diel a jej väzby na životné prostredie je

komplikovanou otázkou ich riešenia aj v banských aj geologických právnych predpisoch. Bude potrebné ju upraviť.

III. Klasifikácia zásob nerastných surovín a ich hodnotenie

Súčasný systém klasifikácie zásob nerastných surovín, ktorý nahradil bývalý, do roku 1992 unifikovaný, systém klasifikácie používaný v členských štátoch RVHP, upravuje „Vyhláška Slovenského geologického úradu z 13. decembra 1991 č. 6/1992 Zb. o klasifikácii a výpočte zásob výhradných ložísk“ s odvolávkou na ustanovenie § 14 ods. 4 zákona SNR č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon) v znení zákonov NR SR č. 498/1991 Zb. a č. 558/2001 Z. z.

Podľa tejto vyhlášky zásoby výhradného ložiska (okruh vyhradených nerastov upravuje §3 banského zákona) podľa stupňa preskúmanosti ložiska alebo jeho časti, znalosti úložných pomerov, technologických vlastností suroviny a bansko-geologických podmienok využitia sa klasifikujú do kategórií Z-1 (overené), Z-2 (pravdepodobné) a Z-3 (predpokladané).

Podľa vhodnosti na hospodárske využitie sa zásoby klasifikujú na bilančné a nebilančné.

Podľa možnosti dobývania, podmienenej technológiou a bezpečnosťou prevádzky, sa zásoby klasifikujú na viazané a voľné.

Pre zaradenie zásob výhradného ložiska alebo jeho časti do bilančných alebo nebilančných sa používajú podmienky využiteľnosti zásob výhradných ložísk, ktoré spravidla predkladá ťažobná organizácia podľa nákladovosti skutočnej alebo odvodenej z analogického ložiska. Hodnotenie prognózných zdrojov upravuje vyhláška MŽP SR č. 141/2000 Z. z.

Odhad životnosti zásob jednotlivých druhov nerastných surovín je hodnota orientačná. Dôvodom je fakt, že v niektorých prípadoch (diatomit, kremeň a kremenec, živce, azbest, keramické íly) sú evidované ako bilančné aj zásoby vyrátané v 60. - 80. rokoch, ktoré neboli prehodnotené podľa súčasných ekonomických ukazovateľov (cien a výrobných nákladov) a mohli by byť klasifikované aj ako nebilančné. Reálne a objektívne údaje o životnosti zásob jednotlivých nerastných surovín budú známe iba po ich prehodnotení.

III. 1. Klasifikácia zásob a zdrojov nerastných surovín podľa metodiky OSN

Jednotný systém klasifikácie zásob a zdrojov nerastných surovín je najnovším úsilím OSN o zavedenie medzinárodne akceptovateľnej schémy pre ocenenie ložísk nerastných surovín v podmienkach trhovej ekonomiky, ako náhrady za doterajšie rôznorodé národné systémy. Pripravoval sa od roku 1995 a pre praktické používanie bol odporučený v roku 1997 najskôr pre pevné palivá a v roku 2001 aj pre ostatné druhy nerastných surovín. Zohľadňuje princípy trhovej ekonomiky, je všeobecne zrozumiteľný a jednoduchý.

Najdôležitejšími faktormi v systéme klasifikácie podľa OSN je ekonomická realizovateľnosť, vychádzajúca z kvalifikovaného odhadu využiteľnosti toho-ktorého ložiska nerastných surovín a jeho geologickej preskúmanosti. V porovnaní so súčasnou klasifikáciou zásob nerastných surovín, používanou v Slovenskej republike, je systém OSN novým moderným návrhom pre hodnotenie geologických zásob a zdrojov nerastných surovín v celom

rozsahu zohľadňujúcim potreby trhovej praxe. Je detailne rozpracovaný v samostatných materiáloch, vrátane metodiky na jeho používanie. V prípade, že Slovenská republika pristúpi na používanie odporúčaného systému klasifikácie zásob, bude potrebné v najkratšom čase novelizovať niektoré právne normy (Vyhláška č. 6/1992 Zb.) a upraviť systém klasifikácie zásob a evidenciu ložísk nerastných surovín. Tento systém je akceptovaný vo viacerých štátoch Európskej únie a predstavuje vzhľadom na vyššie opísané výhody optimálny spôsob klasifikácie zásob a zdrojov nerastných surovín v trhovom prostredí.

III. 2. Oceňovanie a ekonomické hodnotenie ložísk nerastných surovín

Vlastníkom výhradných ložísk nerastných surovín je, podľa ustanovení čl. 4 Ústavy Slovenskej republiky, štát. Z toho pre neho ale nevyplýva jednoznačná povinnosť všetky evidované ložiská vyhradených nerastov ekonomicky hodnotiť.

Odvetvie ťažby a spracovania nerastných surovín v Slovenskej republike je v celom rozsahu sprivatizované a štát, ako vlastník výhradných ložísk nerastných surovín, vytvára v súlade s platnou legislatívou priestor a podmienky podnikateľským subjektom pri ich využívaní. Zásada slobody podnikania, pri dodržaní stanovených pravidiel, platí aj v oblasti využívania nerastných surovín.

Odporúčaná klasifikácia zásob a zdrojov nerastných surovín OSN, ktorú vypracovala Európska hospodárska komisia, je založená na trhovom hodnotení ložísk v daných ekonomických podmienkach ich využívania a zhodnocovania vyťažených surovín na liberalizovanom trhu. Zatiaľ čo geologické hodnotenie ložísk nerastných surovín alebo ich výskytu prislúcha organizáciám, kompetentným podľa ustanovení zákona č. 313/1999 Z. z. (geologický zákon), hodnotenie realizovateľnosti podnikateľského zámeru využívania ložísk nerastných surovín a ekonomickej rentability (tzv. „feasibility study“) prislúcha konkrétnym podnikateľským subjektom, ktoré hodlajú ložiská nerastných surovín využívať v daných ekonomických podmienkach a pri zohľadnení miery podnikateľského rizika. Z toho vyplýva, že pri ekonomickom hodnotení ložísk nerastných surovín je potrebné postupovať diferencovane s orientáciou na ložiská, ktoré na základe výsledkov geologického prieskumu, kvantitatívnych a kvalitatívnych parametrov suroviny a.i. je možné efektívne využívať konkrétnymi podnikateľskými subjektami v danom trhovom prostredí.

V procese prípravy realizácie prenájmu ložiska podnikateľskému subjektu štátne orgány pre svoje kvalifikované rozhodnutie zabezpečia jeho ekonomické ohodnotenie v aktuálnych podmienkach.

IV. Charakteristika geologickej preskúmanosti územia Slovenskej republiky

Priemyselná infraštruktúra hospodárstva Slovenskej republiky bola a stále bude do značnej miery závislá na dovoze niektorých druhov nerastných surovín a minerálnych komodít. V čase budovania tzv. rozvinutej socialistickej spoločnosti štát presadzoval doktrínu maximálnej surovinovej sebestačnosti v rámci bývalých členských štátov RVHP a vynakladal do roku 1989 veľké finančné prostriedky (okolo 0,6 mld./rok) na geologický výskum a prieskum ložísk nerastných surovín. Časť finančných prostriedkov na vyššie etapy geologického prieskumu hradili ťažobné organizácie z vlastných zdrojov. Dnes s odstupom času je možné konštatovať,

že územie Slovenskej republiky spolu s Českou republikou patria medzi geologicky najpreskúmanejšie štáty sveta.

Výsledkom geologického výskumu a prieskumu je 757 výhradných ložísk nerastných surovín evidovaných v bilanciách zásob, z ktorých približne 90% bolo objavených do roku 1990 podľa vtedy zadaných kritérií na kvalitu a objem overených geologických zásob. Zo súčasného pohľadu podmienok trhovej ekonomiky praktické využitie väčšiny z nich je problematické. Ukončená bola ťažba ložísk s malými a nekvalitnými zásobami.

Výsledky geologického výskumu a prieskumu je možné využiť nielen pre súčasné využívanie jednotlivých overených geologických zásob, ale tiež k tvorbe surovinovej politiky vo vzdialenejšej budúcnosti. Overené geologické zásoby na niektorých ložiskách zabezpečujú spotrebu až na niekoľko 100 rokov. To bol hlavný dôvod prečo štát od roku 1989 podstatne redukoval prostriedky štátneho rozpočtu na geologický výskum a prieskum.

IV. 1. Další vývoj geologickej preskúmanosti

V súlade so zásadami trvalo udržateľného rozvoja nerastnej surovinovej základne, okrem redukcie evidovaných výhradných ložísk, bude účelné aj v budúcnosti podporovať vyhľadávanie a prieskum ložísk nerastných surovín na území Slovenskej republiky. Nie však na také druhy nerastných surovín, ktorých overené zásoby sú postačujúce na niekoľko desaťročí. Podiel štátu na financovaní geologického prieskumu sa bude znižovať a jeho ďalšiu účasť ovplyvní nevyhnutné vyhodnotenie efektívnosti vynaložených finančných prostriedkov zo štátneho rozpočtu na vyhľadávanie a prieskum ložísk nerastných surovín od roku 1990. Je potrebné vytvoriť pre ťažobné organizácie také legislatívne stimuly, aby sa podieľali na financovaní geologického prieskumu z vlastných zdrojov. Je málo pravdepodobné, že by v takých citlivých komoditách, ako sú palivo-energetické a rudné suroviny boli v budúcnosti objavené také ložiská, ktoré by mohli podstatne znížiť dovoznú závislosť Slovenskej republiky. Je nevyhnutné geologický prieskum prednostne orientovať na územia, kde bude môcť byť vykonávaná v prípade pozitívnych výsledkov ťažobná činnosť, najmä pri hraniciach súčasných dobývacích priestorov z dôvodu zachovania už vybudovaných ťažobných infraštruktúr.

Alternatívou zabezpečenia deficitných surovinových komodít je priama účasť na geologickom prieskume a využívaní ložísk v zahraničí, nie však zo zdrojov štátneho rozpočtu. Štátna podpora investovania do geologického prieskumu a využívanie nerastných surovín v zahraničí môže byť iba nepriama. Jednou z týchto foriem pre zabezpečenie deficitných neželezných kovov zostane aj účasť Slovenskej republiky v spoločnej organizácii INTEROCEANMETAL so sídlom v Štetúne, ktorá vykonáva prieskum podmorského ložiska polymetalických koncentrácií v pridelenej oblasti (75 tis. km²) Tichého oceánu západne od Mexika s cieľom budúcej ťažby. Program využívania nerastných surovín z morského dna v súlade s Dohovorom OSN o morskom práve koordinuje Medzinárodná organizácia pre morské dno so sídlom v Kingstone na Jamajke a jej riadnym členom je aj Slovenská republika. Ťažba tohoto druhu nerastných surovín prichádza do úvahy až o niekoľko desaťročí a bude technicky aj finančne veľmi náročná.

Skutočnosť, že kapacita tranzitnej sústavy, vedúcej cez územie Slovenskej republiky, je okolo 90 mld. m³ zemného plynu za rok, si vyžaduje venovať dostatočnú pozornosť vhodným prírodným horninovým štruktúram na budovanie ďalších podzemných zásobníkov na jeho uskladňovanie.

Koncepcia geologického výskumu a prieskumu územia Slovenskej republiky na roky 2002-2006 s výhľadom do roku 2010 je uvedená v samostatnom materiáli, ktorý schválila vláda SR uznesením č. 334/2002.

V. Ťažba nerastných surovín a ochrana verejných záujmov

V chránených územiach prírody (národné parky, chránené krajinné oblasti, chránené areály, prírodné rezervácie a prírodné pamiatky) je rozsah povolených činností upravený zákonom NR SR č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny. Podľa tohto zákona je zakázané vykonávať geologické práce, banskú činnosť, činnosť vykonávanú banským spôsobom, ťažiť rašelinu, bahno, spraš, hlinu, pôdu, piesok a štrk v územiach chránených areálov, prírodných rezervácií a prírodných pamiatok. V prípade národných parkov (NP) a chránených krajinných oblastí (CHKO) je na uvedené činnosti potrebný súhlas orgánov ochrany prírody. Všeobecnou tendenciou je snaha obmedziť ťažbu nerastných surovín v chránených územiach prírody na minimum, resp. obmedziť negatívne vplyvy ťažby na životné prostredie.

V blízkosti hraníc niektorých NP a CHKO sa nachádzajú veľkokapacitné povrchové lomy, ktoré hranice NP, resp. CHKO zvyčajne obchádzajú po hraniciach dobývacích priestorov. Ťažba v týchto lomoch nie je zahrnutá do štatistiky, keďže ide o ložiská mimo chránených území, napriek tomu, že geologicky a geomorfologicky sú jednoznačne súčasťou krajiny, ktorá je takto chránená. Príkladom sú ložiská vápencov Rohožník – Vajarská (Malé Karpaty), Tisovec (Muránska Planina), Včeláre (Slovenský Kras) a ďalšie.

Ťažba v chránených územiach je sústredená na nerudné suroviny. V prípade rozsiahlejšej ťažby by boli vplyvy na životné prostredie neúnosné. Lokality, kde sa nachádzajú stavebné a cementárske suroviny, sú ekologicky veľmi významné (najmä ak ide o krasové územia). Cementárske a stavebné suroviny sa ťažia výhradne povrchovým spôsobom, ktorý má najviac negatívnych vplyvov na krajinu a prírodu.

Všeobecnou tendenciou je obmedziť ťažbu nerastných surovín v chránených oblastiach prírody na minimum, resp. prísne obmedzovať negatívne vplyvy ťažby na životné prostredie. Riešenie problematiky spočíva v analýze stretov záujmov, prehodnotení prognóz a rebilancii zásob nerastných surovín a určenie neprekročiteľných hraníc ťažby a striktnom dodržiavaní zákona č.127/1994 Z. z. v znení zákona č. 391/2000 Z.z. o posudzovaní vplyvov (aj banskej činnosti) na životné prostredie (EIA)

Celková ťažba nerastných surovín v chránených územiach prírody v roku 2000 dosiahla 4 614 kt, čo predstavuje viac ako 17% z celkovej ťažby nerastných surovín v rámci Slovenska. Z environmentálnych dôvodov je potrebné podmieňovať pokračovanie ťažby priebežnou sanáciou opustených častí ložísk.

V. 1. Trvalo udržateľný rozvoj

Článok 44, odst. 4 Ústavy SR ustanovuje : „ Štát dbá o šetrné využívanie prírodných zdrojov, o ekologickú rovnováhu a účinnú starostlivosť o životné prostredie“.

Šetrným využívaním nerastných prírodných zdrojov sa rozumie povinnosť chrániť a racionálne využívať nerastné zdroje s ohľadom na zachovanie primerane obdobných možností aj pre budúce generácie.

Pri využívaní nerastných surovín je nutné rešpektovať princípy trvalo udržateľného rozvoja a požiadavky na šetrné využívanie prírodných zdrojov.

Trvalo udržateľným rozvojom sa rozumie taký rozvoj, ktorý spĺňa potreby súčasnej generácie a zároveň neobmedzuje budúce generácie v ich potrebách. Miera súčasného čerpania týchto nerastných zdrojov preto musí zohľadňovať ich vzácnosť, neobnoviteľnosť, úroveň technológií a prístupnosť náhradných zdrojov.

Cesty a prostriedky podporujúce dosiahnutie stanovených priorít a cieľov sú definované v Národnej stratégii trvalo udržateľného rozvoja SR (NSTUR), ktorú schválila vláda SR uznesením č. 978/2001.

Trvalo udržateľný rozvoj vyžaduje ponechať voľbu úplného vyčerpania neobnoviteľných zdrojov budúcim generáciám. Možnosti ťažby a spotreby nerastných surovín budú prednostne určované reálne existujúcimi limitmi územia a životného prostredia.

Pod ochranou nerastného bohatstva sa rozumie ochrana vyhládaných a preskúmaných ložísk nerastných surovín pred sťažením alebo znemožnením ich prípadného využitia v budúcnosti, ako aj pred ich neoprávneným a nadmerným využívaním a spotrebovaním. Problematika je legislatívne riešená bankým a geologickým zákonom a súvisiacimi právnymi predpismi.

VI. Nerastné suroviny v makroekonomike Slovenskej republiky

Slovenská republika, napriek historickej tradícii v ťažbe a spracovaní rudných surovín, v súčasnosti už nepatrí medzi štáty s rozvinutým bankým priemyslom. Potvrzuje to aj v súčasnosti používaná metóda OSN pre obchod a rozvoj (UNCTAD), ktorá do kategórie štátov s rozvinutým bankým priemyslom zaraďuje štáty, v ktorých podiel ťažby a spracovanie nerastných surovín na tvorbe hrubého domáceho produktu (HDP) je vyšší ako 25%.

V porovnaní so svetom (tabuľka č. 2) sa produkcia vybraných minerálnych komodít v SR v roku 2000 (s výnimkou magnezitu) podieľala len 0,01-0,76 % na celosvetovej produkcii.

Vývoj ťažby a spracovania nerastných surovín z najvýznamnejších domácich ložísk s vývojom zamestnanosti je uvedený v tabuľkách č. 3 a č. 4.

Z uvedených údajov vyplýva, že podiel ťažby nerastných surovín na tvorbe HDP je relatívne stabilný a nízky. V budúcom 10-20 ročnom období je potrebné očakávať úplné zastavenie ťažby rudných surovín a významný pokles domácej ťažby palivo-energetických surovín, zatiaľ čo objem ťažby nerudných surovín sa bude zvyšovať. Hospodárstvo Slovenskej republiky ako celok bude aj v budúcich rokoch trvalo závislé na dovoze palivo-energetických a rudných surovín.

Na dovozy 34 vybraných surovinových komodít (tabuľka č. 1) v roku 2001 sa na Slovensku vynaložilo celkom 109,1 mld. Sk, z toho na palivo-energetické suroviny 101,434 mld. Sk. Oproti tomu vývoz minerálnych komodít v rovnakom roku predstavoval len 3,54 mld. Sk, z toho 62 % pripadá na vývoz žiaruvzdorných materiálov na báze magnezitu.

Overené geologické zásoby nerudných surovín na území Slovenskej republiky sú dostatočnou zárukou pre zvyšovanie exportu niektorých nerudných surovinových komodít najmä na európske trhy.

VII. Legislatíva v surovinovej politike

V uznesení vlády SR č. 661/1995 k surovinovej politike Slovenskej republiky v oblasti nerastných surovín bola definovaná úloha vypracovať novelu zákona č. 44/1988 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva (banský zákon) v znení zákona č. 498/1991 Zb. Táto úloha bola splnená schválením zákona č. 558/2001 Z. z., ktorý nadobudol účinnosť od 1. januára 2002. Novela zákona zlepšuje podnikateľské prostredie v baníctve v tom, že objektivizuje úhrady za využívanie nerastného bohatstva, zjednodušuje niektoré právne úkony pri podnikaní a vytvára lepšie podmienky na využívanie nerastného bohatstva SR.

Legislatívny proces v oblastiach životného prostredia zaznamenal oproti banským a geologickým predpisom oveľa významnejší pokrok.

Vyhľadávanie, geologický prieskum a ťažbu ložísk nerastných surovín v súčasnosti upravujú nasledovné základné právne normy uvedené v prílohe č. 2.

Posudzovanie vplyvov na životné prostredie (EIA) rieši zákon č. 127/1994 Z. z. v znení zákona č. 391/2000 Z. z., ktorý definuje zoznam činností podliehajúcich povinnému hodnoteniu a súvisiacich s pripravovanou ťažbou rôznych druhov nerastných surovín.

Z uvedeného prehľadu vyplýva, že pre oblasť vyhľadávania, geologického prieskumu a využívania ložísk nerastných surovín v Slovenskej republike je v súčasnosti v platnosti relatívne rozsiahla legislatíva. V budúcnosti bude potrebné revidovať okruh vyhradených nerastov a vypracovať niektoré ekonomické nástroje pre využívanie ložísk nerastných surovín (ekologická daň, fond na likvidáciu baní a lomov a rekultiváciu území, spôsoby úhrady za vydobyté nerasty a dobývacie priestory a i.).

Podmienky pre získanie povolenia na podnikanie v oblasti využívania nerastných surovín, platné v Slovenskej republike k 1. 1. 2004, sú uvedené v samostatnej prílohe (príloha č.3).

VIII. Hlavné ciele surovinovej politiky

K prvoradým cieľom surovinovej politiky Slovenskej republiky, okrem zodpovedajúcich legislatívnych pravidiel upravujúcich geologický výskum a prieskum a efektívne a trvalo udržateľné využívanie domácich surovinových zdrojov v trhových podmienkach a v súlade s dlhodobými potrebami spoločnosti v rámci Európskej únie, patria najmä:

- liberalizácia a organizácia trhu s nerastnými surovinami a stanovenie pravidiel na podnikanie v tejto oblasti,
- efektívne využívanie domácej surovinovej základne,
- koordinácia využívania a ochrany nerastných surovín s ohľadom na životnosť overených geologických zásob,

- usmerňovanie a riadenie spracovania, distribúcie, spotreby a recyklácie surovín a podpora šetrného nakladania s nimi,
- trvalo udržateľný rozvoj spoločnosti a ochrana životného prostredia,
- zmena v klasifikácii zdrojov nerastných surovín podľa doporučenej metodiky OSN,
- hodnotenie ložísk nerastných surovín tzv. feasibility assessment pred ich využívaním konkrétnym investorom a určenie miery rizika v podnikaní,
- stanovenie miery sebestačnosti v jednotlivých druhoch nerastných surovín v dlhodobej perspektíve,
- východiskový dokument pre tvorbu hospodárskej politiky štátu, dlhodobej stratégie rozvoja spoločnosti a regiónov,
- stabilizácia sociálnej politiky a rozvoj zamestnanosti v regiónoch s výskytom ložísk nerastných surovín a s nadväzujúcim spracovateľským priemyslom,
- útlmové programy v neefektívnej ťažbe niektorých druhov nerastných surovín (rudné suroviny, uhlie a i.) a ich zefektívnenie.

Strategickými surovinami z hľadiska potrieb národného hospodárstva v Slovenskej republike sú:

- ropa a zemný plyn : vlastné geologické zásoby vzhľadom k celkovej spotrebe sú zanedbateľné. V tejto súvislosti má zásadný význam diverzifikácia dovozných kapacít a dobudovanie potrebných rezervných skladovacích kapacít pre ropu a ropné produkty a budovanie podzemných zásobníkov zemného plynu,
- uhlie : pre strategickú bezpečnosť výroby elektriny má zásadný význam efektívne využívanie domácich zásob hnedého uhlia a lignitu,
- rudy : geologické zásoby sú obmedzené, suroviny pre potreby priemyslu sú zabezpečované dovozom,
- nerudné suroviny ťažené na území Slovenskej republiky : magnezit, cementárske suroviny, kamenná soľ, vysokopercentné vápence, bentonit, zeolity, keramické íly, sádrovec, anhydrit a mastenec majú zásadný význam pre rozvoj domácej priemyselnej infraštruktúry aj pre export.

Ostatné nerastné suroviny sú regionálneho významu s obmedzenou možnosťou vývozu a majú uplatnenie najmä v stavebníctve.

U deficitných nerastných surovín a surovinových komodít je potrebné aj naďalej počítat' s dovozom a vytvárať nevyhnutné rezervy pre chod národného hospodárstva. V záujme trvalo udržateľného rozvoja spoločnosti je nevyhnutné aplikovať úsporné opatrenia na znižovanie energetickej a materiálnej náročnosti priemyselných odvetví a racionálne využívanie domácich surovinových zdrojov.

Surovinová politika Slovenskej republiky je otvoreným dokumentom, ktorý je možné aktualizovať a dopĺňať o ďalšie ciele podľa potreby spoločenskej praxe.

Hlavné ciele surovinovej politiky Slovenskej republiky sú zhrnuté v samostatnej prílohe.

Z hľadiska časovosti je možné hlavné ciele surovinovej politiky rozdeliť do nasledovných skupín:

VIII. 1. Dlhodobé ciele

Postupné zosúladienie legislatívnych, inštitucionálnych a ekonomických nástrojov so štátmi Európskej únie. Ekonomiku Slovenskej republiky prispôbiť európskym štandardom a normám z pohľadu ekologických záťaží, energetickej a surovinovej náročnosti, s bezproblémovým prístupom k svetovým surovinovým zdrojom. Počíta sa s určitou mierou ingerencie štátu na dosiahnutie úrovne, porovnateľnej so štátmi Európskej únie v dlhodobom výhľade a pre presadenie zámeru trvalo udržateľného rozvoja, rešpektovania územných limitov obmedzujúcich čerpanie prvotných zdrojov a vyššie využívanie druhotných a obnoviteľných zdrojov. Postupne budú prijaté opatrenia na znižovanie ekologickej záťaže, energetickej a surovinovej náročnosti a na zvýšenie úrovne využívania druhotných surovín a úrovne recyklácie. Bude posúdená možnosť prepracovania baníckej legislatívy.

Využitelnosť domácej surovinovej základne bude posudzovaná najmä z hľadiska jednotného európskeho trhu a trvalo udržateľného rozvoja.

Priebežne hodnotenie efektívnosti geologického prieskumu ložísk nerastných surovín hrađeného zo štátneho rozpočtu ako podklad pre rozhodnutia o ďalšej účasti štátneho rozpočtu na jeho pokračovaní a definovanie ďalšieho programu geologických prác.

VIII. 2. Strednodobé ciele

Horizontom pre prijatie strednodobých cieľov je rok 2005, nakoľko dovedy je potrebné prijať opatrenia pre plnenie dlhodobých cieľov surovinovej politiky.

Kľúčovou úlohou bude vypracovanie legislatívneho zámeru prepracovania banského zákona a súvisiacich predpisov do podoby rešpektujúcej právny systém Európskej únie a v tejto súvislosti vykonať analýzu súvisiacich právnych predpisov jednotlivých členských štátov.

Všeobecnou tendenciou bude regulácia, resp. obmedzenie ťažby nerastných surovín v chránených územiach prírody na minimum, analýza stretov záujmov a prehodnotenie geologických zásob v nich, resp. stanovenie limitov a neprekročiteľných línií povrchovej ťažby a ich aplikácia v územnom pláne. Bude presadzovaná priebežná sanácia opustených banských diel a lomov s primeranou rekultiváciou plôch a vrátenie týchto lokalít do krajinného prostredia. Budú sa vytvárať podmienky pre lepšie využívanie obnoviteľných zdrojov energie (solárna, geotermálna, veterná energia, biomasa) s cieľom úspory primárnych energetických zdrojov. Zvýši sa dôraz na lepšie využívanie druhotných surovín a úrovne recyklácie surovín minerálneho pôvodu (kovové odpady), zavádzanie nízkoodpadových technológií, zavedenie a certifikáciu systémov environmentálneho manažmentu (SEM) v riadení výrobných organizácií.

VIII. 3. Krátkodobé ciele

Krátkodobé ciele surovinovej politiky predstavuje súbor opatrení, ktoré je potrebné prijať okamžite, t.j. v priebehu roka 2004.

Novelizáciou zákona o odpadoch a zavedením poplatkov do recyklačného fondu zvýšiť využívanie druhotných surovín a vytvárať vhodné podmienky pre podnikanie v tejto oblasti.

Redukovať počet výhradných ložísk na základe možností ich reálnej využiteľnosti v dlhodobejšej perspektíve a zaviesť novú klasifikáciu zásob nerastných surovín podľa metodiky odporúčenej OSN po vydaní príslušnej smernice EÚ a v tomto zmysle pripraviť úpravu súčasných právnych noriem.

Inovovať a aktualizovať informačný systém o nerastnej surovinovej základni tak, aby poskytoval okrem prehľadu o skutočných zásobách aj informácie o ekonomickom význame a využiteľnosti jednotlivých ložísk podľa metodík používaných v členských štátoch Európskej únie. Pokračovať vo vydávaní ročenky „Nerastné suroviny Slovenskej republiky“ ako základnej informačnej príručky o súčasnom surovinovom potenciáli SR.

Zaviesť celoštátnu evidenciu prognózných zdrojov nerastných surovín s periodickou aktualizáciou, ako podkladu pre programy geologického prieskumu v prípade, že vznikne dopyt po týchto druhoch nerastných surovín v dlhodobej perspektíve.

Zaviesť jednotné štatistické sledovanie pohybu a objemov vybraných druhov minerálnych komodít, vrátane druhotných surovín tak, aby poskytovalo prehľad o sortimente, množstve a zahraničnom obchode s týmito komoditami.

Zabezpečovať potrebné objemy štátnych rezerv jednotlivých minerálnych komodít analogicky k ich tvorbe v štátoch Európskej únie pre odstraňovanie krízových situácií a zabezpečenie ochrany dôležitých záujmov štátu.

IX. Nástroje surovinovej politiky

Pre zabezpečenie hlavných cieľov aktualizovanej surovinovej politiky je potrebné zo strany štátu, ako vlastníka nerastného bohatstva, prijať adekvátny systém nástrojov, zabezpečujúcich hospodárne využívanie zdrojov nerastných surovín. Je potrebné rešpektovať zásady trvalo udržateľného rozvoja, tvorbu prijateľných podmienok pre podnikateľské subjekty a rozvoj regiónov s výskytom ložísk nerastných surovín.

Surovinová politika, ako integrálna súčasť hospodárskej politiky sa musí v praxi realizovať v súčinnosti s priemyselnou, energetickou a obchodnou politikou a politikou životného prostredia, vrátane politiky zamestnanosti. To predpokladá integrovaný a koordinovaný prístup gestorov jednotlivých politík a prispôbenie súčasného informačného systému v oblasti nerastných surovín.

Pri realizácii hlavných cieľov surovinovej politiky bude potrebné priebežne využívať zahraničné informácie najmä z krajín Európskej únie s podobnou alebo blízkou surovinovou základňou. Priebežne zisťovať stav a vývoj trhových podmienok vo využívaní a zhodnocovaní surovinových zdrojov, ako predpoklad pre určovanie základných smerov surovinovej politiky v trhových podmienkach, najmä európskeho regiónu.

IX. 1. Legislatívne nástroje

Podnikanie v oblasti vyhľadávania a využívania nerastných surovín v porovnaní s inou podnikateľskou činnosťou má svoje špecifiká a tie musí zohľadňovať aj príslušná legislatíva. V súvislosti s prechodom slovenskej ekonomiky na podmienky trhového mechanizmu bola po roku 1990 prijatá rozsiahla legislatíva, ktorá upravuje podmienky podnikania v geologickom prieskume a využívaní zdrojov nerastných surovín (prílohy č. 2,3).

V záujme podpory zvýšeného využívania druhotných surovín bude potrebné pripraviť príslušnú novelizáciu zákona o odpadoch.

Surovinovú politiku bude potrebné premietnuť do regionálnych surovinových politik a príslušne upraviť územné plány.

IX. 2. Ekonomické nástroje

Ekonomické nástroje umožňujú plnenie hlavných cieľov surovinovej politiky a usmerňovanie procesov geologického výskumu, prieskumu, ťažby a spracovania nerastných surovín v súlade s hospodárskou politikou štátu. Účelovo ich využíva štát, obce a ťažobné subjekty.

K ekonomickým nástrojom patria najmä:

- ceny nerastných surovín, ktoré v podmienkach trhovej ekonomiky z pozície štátu nie je účelné regulovať a sú dané ponukou a dopytom na liberalizovanom trhu. Náklady na ťažbu a spracovanie nerastnej suroviny sú variabilné a ovplyvnené bansko-geologickými podmienkami jednotlivých ložísk a zohľadňujú všetky priame aj nepriame náklady podnikateľského subjektu, vrátane ekologických (internalizácia externalít).
- úhrada za dobývacie priestory, úhrada za vydobyté nerasty a úhrada za uskladňovanie plynov alebo kvapalín bola upravená nariadením vlády SR č. 50/2002 Z. z. V porovnaní s nariadením vlády SR č. 155/1994 Z. z. sa zaviedol inštitút úhrad za uskladňovanie plynov alebo kvapalín a znížili sa úhrady za rudné suroviny (s výnimkou rúd drahých kovov) a uhlie postupne až na 0,1% v roku 2004. Úhrady za ostatné nerastné suroviny ostali nezmenené. Okrem úhrad za vydobyté nerasty ťažobné organizácie platia poplatky za dobývacie priestory vo výške 5 000,- Sk za každý aj začatý km² dobývacieho priestoru.

Úhrada za dobývací priestor je z polovice príjmom štátneho rozpočtu a z polovice príjmom obce, v katastri ktorej sa dobývací priestor nachádza.

Vyrubené úhrady za vydobyté nerasty predstavujú príjem štátu, ako vlastníka ložísk vyhradených nerastov.

- odvody za vyňatie plochy ložiska z poľnohospodárskeho alebo lesného fondu sú odvádzané do príslušných fondov, prípadne využité na úhradu rekultivácie územia
- využitím podpory zo štrukturálnych fondov EÚ a štátneho rozpočtu v rámci opatrení Sektorového operačného programu priemysel a služby (SOP PS). A to:

- o *s využitím nerastných surovínových zdrojov.* Jednalo by sa najmä o podporu rozvoja programov a projektov smerovaných do spracovateľských výrobných kapacít najmä v odvetví chemického priemyslu na báze ťažby magnezitu, barytu, bentonitov, zeolitov, soli a využívania odpadov ako druhotných surovín. Podpora by sa zabezpečovala cez opatrenie 1.1 v rámci SOP PS – Podpora rozvoja nových a existujúcich podnikov aslužieb,
- o *s vyšším využitím alternatívnych energetických zdrojov* (biomasa, geotermálna energia). Podpora by sa zabezpečovala cez opatrenie 1.4 v rámci SOP PS – Podpora úspor energie a využitia obnoviteľných zdrojov energie.

— Ako ekonomický nástroj sa budú uplatňovať aj podporné programy efektívneho využitia miestnych druhotných surovín, projektov čistejšej produkcie, systémov environmentálneho manažérstva,.... .

Akútnou sa javí:

- potreba prípravy legislatívneho rámca povinnej tvorby finančnej rezervy, určenej na krytie nákladov na likvidáciu banských diel, rekultivácie a vysporiadanie banských škôd po ukončení dobývania,
- potreba zvýšenej podpory využívania druhotných a obnoviteľných nerastných surovín v individuálnej aj investičnej výstavbe

IX. 3. Územné plánovanie

Územné plány, ako súčasť koncepcií rozvoja regionálnych celkov, slúžia ako nástroje zabezpečovania potrieb regiónov a vytvárajú podmienky aj pre využívanie regionálnych surovínových zdrojov v dlhodobej perspektíve, najmä pre výrobu stavebných látok. Hospodárenie s nerastnými surovinami bude podobne ako v štátoch Európskej únie zabezpečované jednotnou štátnou surovínovou politikou a jej nástrojmi a regionálnou politikou vyšších územných celkov cez územné plánovanie a stavebný zákon upravené zákonom č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku v znení zákona č. 237/2000 Z. z. a ďalších doplnkov.

Jednou z hlavných úloh regionálnej politiky bude stanovenie priestorových limitov a časových termínov dobývania ložísk nerastných surovín v územných plánoch vyšších územných celkov s rešpektovaním únosnosti územia (zákon č. 127/1994 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie v znení neskorších predpisov). Tie by mali záväzne v stanovenom časovom období určiť v akom rozsahu a poradí sa bude vykonávať ťažba, ukončenie dobývania, sanačné a rekultivačné práce na území pôvodnej ťažby z hľadiska racionality využívania územia.

Územné plány by mali zohľadňovať životnosť ložísk nerastných surovín, následnosť ťažby, sanačných a rekultivačných prác a pod. z hľadiska racionality využívania územia, čím sa odstráni živelnosť a nekoordinovanosť najmä pri ťažbe surovín pre výrobu stavebných látok. Bude preto potrebné účinnejšie sankcionovať nepovolené ťažby stavebných nerastných surovín

a dotknuté plochy rekultivovať. Tendencia rozširovania ťažby na ložiskách nevyhradených nerastov bez dozoru banských úradov okrem iného vytvára potenciálny zdroj ťažkých úrazov.

Územné plánovanie na úrovni vyšších územných celkov by malo zabezpečiť rešpektovanie princípov trvalo udržateľného rozvoja a nastoliť smery rozvoja obcí v katastrálnych územiach, ktorých ložiská nerastných surovín sa využívajú.

S prihliadnutím na veľký počet ložísk nerudných surovín, ktorých využívanie z rôznych dôvodov (nízka kvalita, malý objem overených geologických zásob, neriešiteľné strety záujmov, ochrana krajinného prostredia a i.) neprichádza do úvahy ani v budúcich rokoch, bude potrebné vykonať podstatnú redukciu evidovaných ložísk v bilanciách zásob, čím sa počet ložísk nerudných surovín podstatne zníži.

X. Sociálne aspekty surovinovej politiky

Slovenská republika nepatrí medzi krajiny, v ktorých sa ťažba a spracovanie nerastných surovín výraznejším spôsobom podieľa na tvorbe celkovej zamestnanosti.

V roku 1989 bolo v odvetví ťažby a spracovaní nerastných surovín zamestnaných celkom 36 950 zamestnancov, z toho 14 305 v uhoľnom baníctve, 9 959 v rudnom baníctve, 5 068 v magnezitovom priemysle, 6 309 v ťažbe nerudných surovín a surovín pre výrobu stavebných látok a 1 309 pri ťažbe ropy a zemného plynu, vrátane podzemných zásobníkov.

Počínajúc rokom 1990 počet zamestnancov v tomto odvetví prudko klesá, čo súvisí s realizáciou útlmového programu v odvetví rudného baníctva, transformačnými procesmi a postupným prechodom na princípy trhovej ekonomiky.

V roku 2003 v odvetví ťažby a spracovaní nerastných surovín bolo zamestnaných celkom 15 455 zamestnancov, z toho 6 355 v uhoľnom baníctve, 981 v rudnom baníctve, 3 859 v magnezitovom priemysle, 3 246 pri ťažbe nerudných surovín a surovín pre výrobu stavebných látok a 1 014 pri ťažbe ropy a zemného plynu, vrátane podzemných zásobníkov. V porovnaní s rokom 1989 sa tak počet zamestnancov v odvetví ťažby a spracovaní nerastných surovín v roku 2003 znížil celkom o 21 495 zamestnancov. Vývoj zamestnanosti priamo pri ťažbe nerastných surovín v rokoch 1990-2003 je uvedený v tabuľke č. 4.

Rozmiestnenie overených, resp. využívaných ložísk nerastných surovín je dané geologickými podmienkami ich vzniku a z toho vyplýva aj nerovnomernosť v rozmiestnení zamestnancov, podieľajúcich sa na ťažbe a spracovaní nerastných surovín v regionálnom členení. Oproti regiónom chudobným na nerastné suroviny jestvujú regióny relatívne bohaté na ich výskyt a tomu zodpovedá aj regionálna infraštruktúra a zamestnanosť. Liberalizácia trhu s minerálnymi komoditami a prechod na princípy trhovej ekonomiky po roku 1990 viedli k poklesom ťažby, resp. k likvidácii neefektívnych prevádzok, čím bola vážne narušená zamestnanosť v baníckych regiónoch bez zodpovedajúcej náhrady nových pracovných príležitostí. Tento nový pohľad na využívanie domácej surovinovej základne výrazne postihol najmä regióny s dlhoročnou baníckou tradíciou (Spiš, Gemer, Banská Štiavnica).

Z pohľadu súčasného trendu vo využívaní domácej surovinovej základne a bez otvárania nových ložísk najmä nerudných nerastných surovín nie je možné v najbližšom období očakávať

podstatné zvýšenie zamestnanosti v tomto odvetví. Naopak, likvidáciou ďalších neefektívnych baní (napr. v Bani Dolina a.s. Veľký Krtíš, Siderite, s.r.o. Nižná Slaná a i.) je možné očakávať ďalší pokles zamestnanosti.

Zamestnanosť môže pozitívne ovplyvniť zvýšený dopyt po niektorých minerálnych komoditách, pre výrobu ktorých má Slovenská republika prírodné predpoklady. Úlohou štátu bude podporovať nové podnikateľské aktivity vo využívaní domácej surovinovej základne a zvýšeným využívaním druhotných surovín a vytvárať tak nové pracovné príležitosti, najmä v regiónoch v ktorých baníctvo bolo po dlhé roky jediným zdrojom zamestnanosti.

V súvislosti s prijatím zákona o zriadení vyšších územných celkov (VÚC) a prenosom niektorých kompetencií bude potrebné existenciu ložísk nerastných surovín vhodných na využívanie zohľadniť v plánoch regionálneho rozvoja s cieľom riešenia zamestnanosti a prosperity regiónov ako aj z hľadiska trvalo udržateľného rozvoja a vplyvov na životné prostredie.

XI. Záver

Vláda Slovenskej republiky uznesením č. 661/1995 schválila Surovinovú politiku SR v oblasti nerastných surovín. Predkladaný materiál aktualizuje súčasnú nerastnú surovinovú základňu a legislatívu k 31.12. 2003.

Aktualizovaná surovinová politika Slovenskej republiky v oblasti nerastných surovín je základným dokumentom, ktorý vychádza z potrieb spoločnosti a z požiadaviek predložených v rámci prístupového procesu do Európskej únie.

Predložený dokument sa snaží navrhnuť a zdôvodniť optimálny rozsah aktivít, ktorými bude štát usmerňovať využívanie domácej nerastnej surovinovej základne a tým zmierňovať rozdiely medzi dovozom a domácou produkciou niektorých druhov nerastných surovín. Ciele aktualizovanej surovinovej politiky sú prispôsobené analýze domácej surovinovej základne a možnostiam jej využívania v dlhodobejšej časovej perspektíve a k tomu smerujú aj navrhované nástroje a opatrenia.

Potreba aktualizovať surovinovú politiku Slovenskej republiky vyplynula z uznesenia vlády SR č. 978/2001 a bola tiež zdôrazňovaná v uzneseniach zo všetkých valných zhromaždení Slovenskej banskej komory. Bola tiež hlavnou témou odborných konferencií, ktoré každoročne organizovala Slovenská banícka spoločnosť.

Predkladaný materiál bol spracovaný Ministerstvom hospodárstva SR v spolupráci s Ministerstvom životného prostredia SR, Slovenskou banskou komorou a širokou odbornou verejnosťou. Je otvoreným dokumentom, ktorý bude možné aktualizovať a prispôbovať skutočným ekonomickým a hospodárskym podmienkam Slovenskej republiky aj v rámci Európskej únie.